

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ
КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorO1-M20
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Суббота Анна Андріївна

Керівник:
Докучина Т.О., кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ.....	6
1.1. Культура мовлення як основа компетентності педагога.....	6
1.2. Особливості формування культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів.....	13
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ.....	25
2.1. Методика дослідження сформованості культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів.....	25
2.2.1. Вивчення стану проблеми формування культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів у процесі фахової підготовки.....	37
2.2.2 Аналіз результатів дослідження сформованості культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів.....	43
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76

ВСТУП

Культура мовлення є однією зі складових загальної культури особистості. Для фахівців спеціальної освіти культура мовлення є професійною якістю, що починає своє формування під час фахової підготовки в закладі вищої освіти та продовжується у професійній діяльності. Формування культури мовлення є важливим завданням підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти, адже сприяє становленню їхньої особистості, формуванню професійної компетентності.

Вимоги сучасного українського суспільства до якості освіти зумовили актуальність проблеми підготовки та навчання корекційних педагогів зі сформованою професійною компетентністю з високим рівнем культури мовлення займає провідне місце. Підготовка учнів до життя в інформаційному суспільстві, інтенсивний розвиток міжкультурної комунікації та розширення можливостей спілкування вимагає відповідного оволодіння комунікативними навичками, реалізація яких насамперед зумовлена якістю мовлення. Формування комунікативних компетентностей в учнів передбачає сформованість відповідних навичок у педагогів, культури їхнього мовлення.

Протягом останніх десятиліть над питаннями культури мови та мовлення в Україні працювали Н. Бабич, М. Жовтобрюх, М. Вашуленко, О. Беляєв, Д. Ганич, С. Єрмоленко, А. Капська, А. Коваль, Л. Мацько, Г. Олійник, М. Пентилюк, М. Пилинський, І. Синиця, Є. Чак, С. Шевчук та ін. Формування мовленнєвої культури – є міждисциплінарною проблемою, крім лінгвістики, виступає предметом як педагогіки, психології, так і усього комплексу наук, що займаються дослідженням людських здібностей. Культурологічні дослідження вказують, що культура мовлення, у першу чергу, розглядається як один з показників освіченості та вихованості людини, і в той же самий час, як головний показник успішної професійної діяльності. Окремі аспекти розвитку культури мовлення корекційних педагогів вивчали: Є. Лидніна, І. Середа, О. Степанова, В. Тарасова, Ю. Пінчук та ін. Все

проблема залишається актуальною та потребує подальшого вивчення, що й обумовило вибір теми нашого дослідження «Формування культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів».

Мета роботи – експериментально дослідити особливості розвитку та формування культури мовлення у здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта у процесі фахової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми культури мовлення як складової компетентності у майбутніх корекційних педагогів.
2. Розробити та апробувати методiku дослідження культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів.
3. Визначити особливості формування культури мовлення здобувачів освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта у процесі фахової підготовки.
4. Визначити рівень та динаміку розвитку культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів у процесі професійного навчання.

Об'єкт роботи – культура мовлення майбутніх фахівців спеціальної освіти

Предмет дослідження – особливості розвитку та формування культури мовлення у здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта у процесі фахової підготовки.

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану її вивчення, узагальнення та систематизація теоретичних положень;

– *емпіричні*: констатувальний експеримент, спостереження, анкетування, бесіда;

– *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

розроблено методику дослідження культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів;

обґрунтовано критерії та рівні сформованості культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів;

визначено особливості та динаміку розвитку культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у дослідженні особливостей формування культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів. Матеріали дипломної роботи магістра можуть використовуватись у процесі підготовки фахівців за спеціальністю 016 Спеціальна освіта з метою удосконалення освітніх програм та методики роботи зі здобувачами вищої освіти.

Дослідження проводилось на базі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У дослідженні брали участь 43 студенти спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були опубліковані у збірнику студентських наукових робіт. Апробація результатів дослідження здійснювалась на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2020 році.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (58 найменувань). Загальний обсяг роботи – 80 сторінок, з них 75 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження свідчать про ефективність виконання поставлених завдань дослідження, що в свою чергу дає нам підстави для формулювання наступних *висновків*:

Здійснено теоретичний аналіз проблеми культури мовлення як складової компетентності у майбутніх корекційних педагогів. Визначено, що культура мовлення є однією зі складових загальної культури особистості. Для фахівців спеціальної освіти культура мовлення є професійною якістю, що починає своє формування під час фахової підготовки в закладі вищої освіти та продовжується у професійній діяльності. Формування культури мовлення є важливим завданням підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти, адже сприяє становленню їхньої особистості, формуванню професійної компетентності.

Для професійної діяльності фахівця в галузі корекційної педагогіки важливі певні комунікативні особливості його мовлення, оскільки він є провідним учасником особливого процесу корекції та супутнього спілкування, яке часто стає не лише засобом, але й предметом навчання. Від нього вимагається зразкове літературне виразне мовлення відповідно до орфоепічних норм, багате лексико-фразеологічне та бездоганне граматичне оформлення. Учитель спеціальної освіти повинен мати широку ерудицію, повагу до співрозмовника, співпереживання, володіти найважливішими жанрами літературного мовлення тощо. Професія зобов'язує його бути зразковим носієм культури спілкування в очах дітей та їх батьків, що постійно прищеплює цю культуру в їх свідомість. Його професійний обов'язок є всебічний аналіз і остаточна оцінка правильності мовлення людини та визначення, усунення причин будь-яких його відхилень.

Метою констатувального етапу дослідження було визначити особливості розвитку та формування культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів у процесі фахової підготовки.

Для досягнення визначеної мети було розроблено методичку дослідження передбачала два напрями її реалізації:

1. Вивчення стану проблеми формування культури мовлення у практиці закладу вищої освіти. З метою вивчення стану проблеми формування у практиці закладу вищої освіти нами передбачалась реалізація таких завдань: аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців спеціальної освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня; аналіз робочих програм дисциплін, які безпосередньо спрямовані на формування культури мовлення майбутніх фахівців спеціальної освіти.

2. Оцінка сформованості культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів. Для оцінки культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів було розроблено та проведено опитування здобувачів вищої освіти, а також здійснене спостереження за особливостями їхнього мовлення у процесі навчання.

Вивчення стану проблеми формування культури мовлення у практиці закладу вищої освіти засвідчило, що освітньо-професійні програми передбачають формування культури мовлення у процесі підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти. У навчальні плани включені дисципліни, які забезпечують формування культури мовлення у здобувачі вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта (перший (бакалаврський) рівень вищої освіти: українська мова, іноземна мова, риторика, культура мовлення корекційного педагога; другий (магістерський) рівень вищої освіти: тренінг особистісного зростання вчителя-дефектолога, невербальні засоби комунікації та ін.)

Результати, отримані в ході дослідження показали, що формування культури мовлення майбутніх корекційних педагогів має пролонгований характер та формується у процесі навчання в університеті від засвоєння практичних знань, тренування та відпрацювання на практичних, лабораторних заняттях, до застосування їх на практиці.

Результати оцінки сформованості культури мовлення у майбутніх корекційних педагогів засвідчили, що в студентів наявні значні відмінності у комунікативних навичках, залежно від їхнього року навчання та особистого досвіду. Найнижчі показники сформованості культури мовлення відзначались у студентів 1-го курсу, у яких переважав середній рівень її розвитку і був відсутній високий. Здобувачі вищої освіти 3-го курсу показали кращі результати, проте поти появу високого рівня, переважає у них саме середній. Найвищі показники відзначались у магістрів, в яких переважає високий рівень культури мовлення.

Отже, результати дослідження засвідчили позитивну динаміку формування культури мовлення у майбутніх фахівців спеціальної освіти. У процесі навчання, можна відстежити, що майбутні корекційні педагоги навчаються висловлюватися чітко, конкретно, змістовно, доречно, розгорнуто відповідати на запитання; підбирати відповідні мовленнєві засоби згідно мовленнєвої ситуації; у тексті прослідкувати наявність змістових зв'язків між словами і реченнями, правильно їх будувати; слідкувати за стилем та чистотою мовлення; емоційно забарвлено висловлюватися, з використанням інтонації, логічного наголосу, великої кількості мовних одиниць; доречно підбирати стиль висловлювання, навчатися артистичними вміннями, вміти слухати та підтримувати діалог; адекватно реагувати на похвалу та критику.

В кінцевому результаті під час навчання, студенти знають, що таке культура мовлення та обґрунтовують для чого потрібно корекційному педагогу володіти навичками культури мовлення; виділяють основні критерії культури мовлення; самоаналізують свої висловлювання, знаходять точки до зросту, бачать конкретні цілі; постійно практикуються, знають особливості розвитку дітей різних категорій, вміють взаємодіяти з ними, використовують індивідуальний та диференційований підхід у своїх висловлюваннях, легко знаходять контакт з дітьми та колегами, іншими викладачами, беруть участь у науковій роботі.

На основі проведеного дослідження нами також було окреслено шляхи підвищення культури мовлення у майбутніх фахівців спеціальної освіти як доповнення до наявної системи її формування в закладі вищої освіти при підготовці фахівців з спеціальністю 016 Спеціальна освіта: залучення студентів до науково-дослідної роботи; урахування культури мовлення та навичок комунікації у процесі оцінювання студентів; контроль за чистотою мовлення студентів та робота над збільшенням словникового запасу студентів.

Перспективними напрямками дослідження визначено розробку методичних рекомендацій щодо формування культури мовлення у майбутніх фахівців спеціальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. 5-е вид., переробл. Київ : Сім кольорів, 2007. 320 с.
2. Бенера В.Є. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей : навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2014. 384 с.
3. Берестенко О.Г. Культура професійного спілкування. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 299 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості : навчально-методичний посібник. Київ : Либідь, 2003. 344 с.
5. Білавич Г., Лисечко Т., Стамбульська Т. Формування мовленнєвої обізнаності майбутніх педагогів. Івано-Франківськ, 2013. 60 с.
6. Богуш А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчальний посібник. вид. 2-ге, доп. Київ : Слово, 2012. 304 с.
7. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 216 с.
8. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підручник. 2-е видання, доповнене. Київ : Слово, 2011. 704 с.
9. Бочкарева Т.С. Развитие речевой культуры студентов. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2001. № 2. С. 58–62.
10. Варзацька Л. Особистісно зорієнтована модель мовленнєвого розвитку особистості. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 2. С. 13-18.
11. Васильева А.Н. Основы культуры речи. Москва : Русский язык, 1990. 244 с.
12. Васильченко О.М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості: навчально-методичне видання. Київ, 2012. 96 с.
13. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі : методичний посібник. Київ : Освіта, 2006. 268 с.

14. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Культура и искусство речи. Ростов на Дону : Феникс, 1998. 576 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред В.Т.Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
16. Голобородько Є.П. Робота з текстом як лінгводидактичний засіб оптимізації фахової підготовки вчителя. *Південний архів. Філологічні науки* : збірник наукових праць. Херсон. 2002. Вип. ХІХ. С.126–129.
17. Головин Б.Н. Основы культуры речи : учебное пособие. Москва : Высшая школа, 1988. 319 с.
18. Гороховська Т.В. Особливості формування культури професійного мовлення майбутніх правників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : збірник наукових праць. Запоріжжя, 2011. Вип. 16 (69). С. 30-36.
19. Горошкіна О.М., Попова Л.О., Нікітіна А.В. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Харків : Основа, 2012. 171 с.
20. Горошкіна О.М. Теоретичні засади формування мовної особистості. *Освіта на Луганщині*. 2001. № 2 (15). С. 39-42.
21. Дудик П.С. Стилїстика української мови: навчальний посібник. Київ : Академія, 2005. 368 с.
22. Жуков С.М. Творчий потенціал особистості вчителя. *Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*: збірник наукових праць. Київ, 2003. Вип. 10. С. 4-9.
23. Ильяш М.И. Основы культуры речи: учебное пособие. Київ : Вища школа, 1984. 187 с.
24. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич : Відродження, 1994. 218 с.
25. Іванова Л. Уроки літературного читання у початкових класах. *Початкова освіта*. 2001. №37. С. 242.
26. Калюжна Т.Г. Культура педагогічного мовлення. Методичні рекомендації. Київ, 2011. 51 с.

27. Клименко С.І. Практичне використання зоонімів при складанні психологічного портрета на заняттях з мовних дисциплін. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : збірник наукових праць / за ред. проф. А.Л. Ситченка. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. № 4 (51) С. 87-90.

28. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення : навчальний посібник. Київ : Ліра, 2007. 240 с.

29. Климова К.Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир : РУТА, 2010. 562 с.

30. Коваль В., Розгон В. Лінгво-методичні засади навчання фразеології в основній школі. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. Н.С. Побірченко. Умань : ПП Жовтий, 2010. Вип. 2. С. 13-18.

31. Кривопишина О.А. Здібності до літературної творчості та здібності до образотворчої діяльності: пошук універсалій. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць. / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України ; редкол.: Моляко В.О., Коваленко А.Б., Мойсеєнко Л.А. та ін. ; за ред. В.О. Моляко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. Вип. 5. Т. 12. Ч. 1. С. 266-273.

32. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. Педагогіка вищої школи. навчальний посібник. / за ред. З.Н. Курлянд. Київ : Знання. 2005. 399 с.

33. Мамчур Л.І. Мовленнєва компетентність як компонент комунікативної компетентності учнів основної школи. *British Journal of Science, Education and Culture*. 2014. No.1. (5). Vol. V. P. 212–217.

34. Мацюк З.С. Українська мова за професійним спрямуванням. 2020. URL: <http://surl.li/avfvz/>.

35. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник / за наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.

36. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навчальний посібник. Київ : КДНК, 2001. 608 с.

37. Освітня програма «Спеціальна освіта. Олігофренопедагогіка» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка. 2021. URL: <https://kpnpu.edu.ua/opp/osvitni-prohramy-bakalavr/>

38. Освітня програма «Спеціальна освіта. Олігофренопедагогіка» другого (магістерського) рівня вищої освіти. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка. 2021. URL: <https://kpnpu.edu.ua/opp/osvitni-prohramy-bakalavr/>

39. Пасинок В.Г. Основи культури мовлення: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 184 с.

40. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. Київ : Вежа, 1994. 240 с.

41. Пічук Ю.В. Риторика, культура та техніка мовлення корекційного педагога: навчально-методичний посібник. Київ : КНТ, 2015. 160с.

42. Плещенко Т.П., Федотова Н.В., Чечет Р.Г. Основы стилистики и культуры речи: учебное пособие. Минск : ТетраСистемс, 1999. 240 с.

43. Робоча програма навчальної дисципліни підготовки бакалавра. «Риторика та культура мовлення спеціального педагога». 2019. URL: http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/2326/1/Rytoryka%20ta%20kul%CA%20B9tura%20movlennya%20spetsial%CA%B9noho%20pedahoha_SO_2019.pdf.

44. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. Київ : Початкова школа. 2007. 432 с.

45. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Київ : Знання, КОО, 2008. 291 с.

46. Радевич-Винницький Я. Етикет у спілкуванні. *Українська мова і література*. 2000. № 10. С. 89–90.

47. Реформаторский А.А. Введение в языковедение. Москва, 1996. 50 с.
48. Савінова Н.В. Культура мовлення як складова деонтологічної культури корекційного педагога у системі інклюзивної освіти. Кам'янець-Подільський, 2015.
49. Семенов О.М. Культура української мови : навчальний посібник. Київ : Академія, 2010. 216 с.
50. Сербенська О.А., Сербенська О.А. Культура усного мовлення: практикум. Київ : Центр навч. літератури, 2004. 216 с.
51. Стамбульська Т.І. Формування культури мовлення майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки : дис. канд. пед. наук. Івано-Франківськ, 2018. 316 с.
52. Стилїстика української мови : підручник / за ред Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2005. 462 с.
53. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 3. 670 с.
54. Тарасова В.В. Основи риторичної культури корекційних педагогів: навчально-методичний посібник. Харків, 2017. 98 с.
55. Тарасова В.В. Риторична культура як складова професійно-комунікативної компетенції майбутніх корекційних педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. 2014. № 34 (87). С. 341-347.
56. Трофименко А.О. Силабус. Навчальна програма. Іноземна мова (англійська). Спеціальність: 016 Спеціальна освіта. 2020. URL: <http://kafinmov.kpnu.edu.ua/sulabys/>.
57. Українська мова за професійним спрямуванням. Курс лекцій: навчальний посібник / за ред. О.К. Степаненко. Дніпропетровськ: Пороги, 2011. 216 с.
58. Юрченко З.В. Художньо-словесна творчість: діалогічний контекст. *Прикарпатський вісник наукового товариства ім. Тараса Шевченка*. Думка. 2009. №3 (7). С. 118–127.